

Tuppu → Kitab Etimologiyası və Semantik Keçidlər

Giriş

“*Kitab*” sözü ərəb dilində “*yazılı mətn*” mənasında işlədilsə də, onun kökü çox daha qədim, Mesopotamiya sivilizasiyasına — xüsusilə də Akkad dilinə gedib çıxır. Bu bölmədə, “*kitab*” sözünün etimologiyası, akkad dilindəki “*tuppu*” (𒌦𒍪) sözü ilə əlaqəsi və azərbaycan dilindəki ***kir*** komponenti ilə birlikdə formalaşma prosesini araşdıracağıq.

1. Tuppu (𒌦𒍪) nədir?

“*Tuppu*” sözü akkad dilində “*gil lövhə*”, “*yazı lövhəsi*” deməkdir. Bu lövhələr qədimdə məlumatların, qanunların və mətnlərin yazıldığı real ***informasiya daşıyıcıları*** olublar.

- Yazılış: 𒌦𒍪 (tu₃)
- Məna: *Gil lövhəsi, yazı daşıyıcısı*
- Dil: akkad dili (şumer/akkad mədəniyyətləri arasında ortaq)
- Funksiya: Məlumatın qeyd olunması və ötürülməsi

2. “Kitab” sözünün strukturu

Ərəb dilində **kitāb** (كتاب) sözü “yazılı şey”, “mətn” mənasına gəlir. Lakin morfoloji baxımdan bu sözün *kir* + *tuppu* elementlərinin birləşməsi ilə formalaşdığı ehtimalı yüksəkdir:

Hissə	Mənşə	İzah
kir	Azərbaycan dili	Kir, palçıq, gil — məlumatın yazıldığı səthin metaforası
tuppu	Akkad dili	Gil lövhə, məlumatın fiziki daşıyıcısı
kir + tuppu → ki-tabb → kitab	Birləşmə	“üzərində hərf çap olunmuş kiçik qalınlıqlı materiya” mənasında kompleks anlayış

3. Azərbaycan dili ilə bağ

Azərbaycan dilində «*kir*» sözü həm məcazi, həm də konkret olaraq «*gildən ibarət qat*», «*səthin bərk xassəyə malik toz-torpaq mənşəli təbəqə ilə örtülməsi*» mənalarında işlədilir. Bu, «*kitab*» sözündəki «*məlumatın yazıldığı təbəqə*» kimi düşünülə bilər⁶ **kir - gil** sözlərindəki fonetik oxşarlıq da təsadüfi deyildir.

Qeyd:

Bu yanaşma yalnız fonetik uyğunluğa deyil, funksional analoqluğa da əsaslanır: *kitab* – məlumatın yazıldığı, qorunduğu və ötürüldüyü vasitə, *tuppu* da eyni funksiyanı qədim dövrdə yerinə yetirirdi. «Tuppu-kitəb» analizi daha bir mühüm nəticəyə gətirir: **Quranda «kitəb» termini, üzərində istənilən sayda hərf olan mətnə deyilir.** Başqa sözlə: **Üzərində hərf çap olunmuş istənilən materiya, artıq «kitəb»dir, çünki, həmin materiya artıq «ki-təb» semantikasının tələbinə cavab verir.**

4. Əlavə terminoloji əlaqə: qirtas (قِرْطَاس)

Ərəb dilindəki «*qirtas*» sözü də «*kağız*», «*yazı vərəqi*» mənasını verir. Sözə **qir-tas** kimi baxdığımızda, onun da **kir-tas**-la səslənişinə diqqət edək. **kitab** anlayışı ilə birbaşa bağlıdır. Bu terminin də qədim yunan və ya kopt dilləri üzərindən **tuppu** konsepsiyası ilə əlaqəli olduğu ehtimalı vardır.

Nəticə

Kitab termini sadəcə “mətn” anlayışı deyil, semantik cəhətdən qədim **məlumat daşıyıcısı — tuppu** ilə bağlı olan çoxqatlı anlayışdır. Azərbaycan dilindəki “**kir**” komponenti bu sözün formalaşmasında körpü rolu oynayır. Beləliklə, **kitab = kir + tuppu** yanaşması həm etimoloji, həm də funksional baxımdan elmi əsaslara malikdir.